

Naše městno: horjeka abo deleka?

**Štóz chce wulki mjez wami być,
ma waš słužownik być;
a štóz chce mjez wami přeni być,
ma wotročk wšitkich być.**

Mark 10,43–44

Kóžde lěto znowa, hdyž je nowy přeni lětnik do šule zastupił, njetraje předožo a šulerjo so mjez sobu zeznaja. Najwjace džěči su bóle njenapadne, jedyn je zwjetša klasowy kašpor, dwě abo tři su jara česćelakomne. Posledni chcedža rady tróšku lěpše być hač druzy a wužiwaja kóždu skladnosć, so před druhimi džěćimi wupěrać. Poprawom njeje to tak zlě, přetož trochu česćelakomnosće w rjadowni njewadži. Wšitcy šulerjo maja z toho wěsty pohon, zo bychu lěpje we wučbje sobu džěłali. Tola někotryžkuli wučer tajku tendencu rady njespěchuje, dokelž by móhła spěšnje dobru naladu w rjadowni skónčować, wosebje potom, hdyž je česćelakomnosć jara wulka. Podobnje je tež mjez dorosćenymi we wsy abo w cyłej towaršnosći; trochu česćelakomnosće njewadži. Ale strach je wulki, zo so zhromadnosć mjez wobydlerjemi kazy, hdyž su někotři přejara za česću a nahladnosću.

Bohužel su druhdy tež w nabožnym wobłuku tajke tendency spóznać. Druhdy zda so we wosadže abo w cyrkwinškim žiwjenju jedyn křesćan něšto lěpšeho być hač druhi. Cyrkwinški sobudžětaćer sej myslí, zo je wón wažniši hač druzy. Wšo to škodži dobrej nahledže a zhromadnosći we wosadže. Hdyž so tajke wěcy mjez nami stawaja, njetrjeba-

my přejara zrudni być. Přetož na zbožo smy w dobrym towarstwje.

Swjaty scénik Mark rozprawja wo wulkej zwadže mjez Jezusowymi wučomnikami. Mjez nimi nasta prašenje, štó je najwažniši wučomnik Jezusa. Na to přistupištaj Jakob a Jan, synaj Cebedeusa, k Jezusej a jemu prajištaj: „Mištrje, chcemoj, zo by za naju činił, wo čož budžemoj tebjeprošyc.“ Jezus drje jeju přeće hižo wočakowaše, tuž so jeju přećelnje woprašaja: „Što

chcetaj, zo bych za waju činił?“ Nětko pak zwurazništaj Jakob a Jan cyle jasnje swoju česćelakomnosć: „Daj namaj, zo bychmoj sedžałoj jedyn k twojej prawicy a tamny k twojej lěwicy w twojej krasnosći.“

Za mnje je wobdźiwanja hódne, kak měrnje a přećelnje Jezus tež na tute swojorazne přeće reaguje. Wón njeswari na Jakuba a Jana, ale pokaza jenož na to, zo jemu njepřisteji jimaj sedžeć dać k swojej prawicy a k swojej lěwicy.

Potom pak wuži Jezus dobru přiležnosć, zo wšitkich swojich wučomnikow k sebi zwoła a jim wuraznje rozkládže, kak zhromadzenstwo funguje, kotraž jeho mjeno nosy: „Wy wěsće, zo swětni wjerchojo ludy wobknježa a wulcy mjez nimi potłóčuja jich z namocu. Tak pak njesmě mjez wami być; ale štóz chce wulki mjez wami być, ma waš słužownik być; a štóz chce mjez wami přeni być, ma wotročk wšitkich być. Přetož tež Syn čłowjeka njeje přišoł, zo by sebi služić dał, ale zo by služil a dał swoje žiwjenje k zaplaćenju za jich wjele.“

Wěmy wšitcy, kak bě Jezus sam tutu službu zrozumił a zdokonał. Bórzo po tutych słowach džěše hižo puć do Jerusalema a na křiž. Tón, kiž by dyrbjał poprawom cyle horjeka stać, poniži so hač na najhlubše městno. Kóždy króć, hdyž křiž wuhladamy, móžemy a dyrbimy so dopomnić, zo je tamna zwada wo tym, štó je wjetši a lěpši hač druhi, dospołnje njewužitna, haj samo škódna. Hač smy nahladni abo njenahladni a zacpěči, njeje woprawdže wažne – ale zo slišamy k Jezusej a jeho sčěhujemy. **Christoph Rummel**

Zwobraznjenje zeleneho štwórtka a čičeho pjatka na woltarju w cyrkwi w Dubcu pola Rěčic

Foto: A. Kirschke

Bóh je naše slónco

Lube džěci, snano sće je hižo widźeli: Přeni posoljo nalěca tu su. Sněhowki ze sněha kukaja, jim bórže tež pisane krokusy slěduja. Nětko w nalěcu swěći so slónco džen wote dnja chilku dlěje a zbudzi z tym wjele rostlinow. Po tym zo w zymje wotpočowachu, počnu nětko znowa rosć a kćěc.

Tež za nas stej swětlo a ćopłota slónca wažnej, zo bychmy strowi wostali. Wužije-

Wumolujće nalětni wobraz!

Rys.: zest. M. Bałcar

my ćopłe slónčne pruhi a nabywamy přez slónco nowe mocy. Druhdy však so slónco za tołstymi mróčelemi chowa – a tola so swěći a dawa ćopłotu swětej a wšěm, kiž su na nim žiwi.

Tež Boža lubosć so na nas wodnjo a w nocy swěći. W bibliji čitamy psalm: „Přetož Bóh, tón knjěz, je slónco, kotrež nam swětlo a žiwjenje dawa.“ Bóh nas njewopuści. Kaž slónco je přeco při nas. A kaž so slónco druhdy za mróčelemi chowa, mamy tež my dny, na kotrychž so nam tak derje njewjedže. Přiwšěm móžemy so na to spuścić, zo Boža lubosć při nas wostawa. Tehodla móžemy z radosću spěwać:

Wot schadženja slónca
hač do jeho chowanja
njeh budž chwalene mjeno Knjeza.

Měrcin Bałcar

Džěłarnička Bjesadow

Sobotu, 3. měrc, wotměje so w gmejnskim domje na Horach, Am Anger 26, džěłarnička serbskich Bjesadow. Wopytowarjow wočakuje scěhowacy program:

- 14.00 hodž. nutrnosć (M. Hermaš)
- 14.15 hodž. předstajenje Horjanskeje bjesady
- 14.25 hodž. serbske přisłowa (Horjanska bjesada)
- 15.00 hodž. medije narodnych mješin w Europje (J. Wowčer)
- 15.30 hodž. kofejowa přestawka
- 16.00 hodž. krótkofim „Zmij“ wot Angele Šusteroweje

Na zeńdženje su wšitcy zajimcy witani, tež štóž žanej Bjesadze njepřisłuša. Wutrobnje přepróšujetej

Horjanska bjesada a Serbske ewangelske towarstwo

Maćična akademija

Štwórtk, 15. měrc, w 19.30 hodž. přednošujetaj mandželskaj Mechtild a Wolfgang Opel w Budyskim hosćencu „Wjelbik“, Žitna 7, na temu „Daloke horiconty: Jan Awgust Měrcinck – šewc, misionar, polarny slědžer“. Kulturna wědomostnica a jeje mandželski, kotraž staj jako knižnej awtoraj hłownje w Kanadze žiwaj, předstajitaj wuslědky swojich lětadohich slědženow za žiwjenjom a skutkowanjom najwuznamnišeho serbskeho misionara Ochranowskeje bratrowskeje jednoty. Přednošk budže w němskej rěči, zastup je darmotny. Wšitkich zajimcow wutrobnje přepróšuje

stawizniska sekcija Maćicy Serbskeje

„Kofej w třoch“ w muzeju

Kak přiwerkójci běchu naši prjedownicy, je prašenje, kotrež wobjednawa so na „Kofej w třoch“ srjedu, 7. měrc, w 15.00 hodž. w Budyskim Serbskim muzeju pod temu „Mjez škitnym listom a swjećatkom – žohnowančka a přiwerki“. Andrea Pawlikowa přepróšuje na zajimawe popołdno, na kotrymž móžej so po zwučenym wašnju tež swójske wěcy předstajić. *Serbski muzej*

Reformaciska kniha jendželsce

Po tym zo je loni nimoměry wuspěšna kniha „Pjeć lěstotkow. Serbja a reformacija“, wudata wot Jana Malinka, z mnohimi přinoškami wšelakich awtorow wo wuskutkach reformacije na Serbow w LND wušta, předleži nětko jendželski přeložk publikacije pod titulom „Five Centuries. The Wends and the Reformation“.

Knihu wudałoj stej zhromadnje texaskej nakładnistwje Concordia University Press w Austinje a The Wendish Press w Serbinje. Bohaće wuhotowana kniha z předstowom Davida Zersena, kotryž je jedyn z hłownych iniciatorow projekta, tomu přinošuje, zo so wěda wo ewangelskich Serbach tež w USA nazornje a kompaktnje posrědkuje. *LND*

Lětuši Serbski bus pojedže njedželu, 2. septembra

Da-li Bóh chcemy lětsa, 2. septembra, do Delnjeje Łužicy jěc. Wobdžělmy so tam na swjedženskich kemšach składnostnje 30-lětneho jubileja wožiwjenja delnjoserbskich kemšow w Němskej cyrkwi (Oberkirche) w Choćebuzu. Chcemy sebi po kemšach tež klóstersku cyrkej wobhladać, hdžež su so něhdy serbske kemše swjećili. Wobjed budže w Dešnje přihotowany. Přizamknje so wjedženje po domizniskim muzeju a wosebje zajimawym małym sydlišću Łužičanow, kotrež je so prawdžepodobnje natwarilo a wuhotowało. Wone nam pokaža, kak su Łužičenjo tam před 1000 lětam

žiwili byli. Změjemy našu bjesadu a spěwanje při kofejow a tykancu w hosćencu.

Wotjědzemy rano we 8.00 hodž. w Budyšinje na znatym městnje pola něhdyšeho Auto-Flack (Bebelowa dróha). Wrócimy so wokoło 18.00 hodž. do Budyšina. Přepróšujemy Was wutrobnje na naš zhromadny wulět.

Přizjewiće so prošu pola Měrcina Wirtha w Budyšinje pod tel.: (0 35 91) 60 53 71 abo na cyrkwiskim dnju.

Płaćizna: 35 eurow za dorosćeneho, za džěćo 15 eurow.

Handrij Wirth

Madlena Norberg swěši 60. narodny žení

W Chósebuzu swěši dr. Madlena Norberg 22. měrcu swój 60. narodny žení. Kulowate narodniny su pšecej dobra gózba slědk glědaš, kaka jo była žywjeńska droga jubilariki. Znajomej se ga južo wjele lět, póšawem južo ze źišecego casa, pseto jo pšíšla ako młode žowčo ze swójim nanom cescej do Dešna, do Jahnojc familije, wětšy part k wujkoju Hermanoju Jahnoju, ale tež k nam. Pšawje pak som se z njeju wopóznała za cas mójogo Lipsčanskego studija, pak nic w Lipsku, ale na jadnom cerkwinem dnju w Górnej Łužicy. Smej wóstałej we dobrem kontakće, a w slědnych lětach naju zwěžo zgormadne žěło w žělowej kupce Serbska namša a w Serbskem muzeju.

Co jo wažne było w 60 žywjeńskich lětach wědobnje Serbowki a kšesćijanki? Se wě, njebudu móc wšo how nalicyš, wóna ga jo na wjelesych pólach swóje slědy zawóstajila. Wažny jo jeje póchad, dokulaž starješiny dom sí pregujo za cas žywjenja. Wóna jo se narožila ako šeste góle a nejmlódša žowka serbskego fararja Herberta Nowaka. Maš jo była nimska, a tak jo dwójorěcnje wótrošla – předne pět lět w Pěšich Dubach, pótom w Drjowku. Jo ga znate, až jo faraf Nowak wšyknym swójim žišam serbsku rěc a kšesijańsku wěru za žywjenje sobu dał, a tak njejo žiw, až jo Madlena pózdžej se na serbske rěcne wukublanje dała.

Pó zakładnej šuli a POS w Drjowku jo w Chósebuzu na SRWŠ maturu wótpožyla. Na raženje tegdejšego direktora Jurija Pěčki jo se dała do Lipska na studij peda-

Madlena Norberg

Foto: W. Měškank

gogiki za rušćinu a serbsćinu. Tam jo bydliła w serbskem internaše „Handrij Zejler“, žož jo se nasrěbała narodnego ducha wót młodych górnoserbskich katolskich a ewangelskich studentow a jo tež górnoserbsćinu nawuknuła.

Ako diploměrowana ceptarka za rušćinu a serbsćinu jo dostała pšistajenje na Serbskej rěcnej šuli w Dešanku, žož pak jo pšewažnje wuwucowała pólsćinu. We Waršawje jo se za to hyšći dalej kublała a tam jo swójogo pózdžejšego muža Erika Norberga zežnała, jo se wóženila a 1982 k njomu do Šwedskeje wudrogowała. Muski jo wót njeje serbski nawuknuł a wóna jo šwedski nawuknuła. Pěšnasčo lět jo w Uppsali bydliła a žělała ako ceptarka na Ludowej šuli a pózdžej na uniwersiše, žož jo 1996 promověrowała. W tych lětach pak jo pšecej zwisk do Łužyce wobchowała, jo cescej k pšíjašalam a familiji woglědała

a jo była na młogich serbskich namšach – tež 1988 w Janšojcach, ako jo nan tam serbsku namšu z Bóžym blidom swěšił.

Manželstwo jo roztyla šlo a tak jo se 1998 do Nimskeje wrošila. Styri lěta jo žělała na uniwersiše w Podstupimje, na Instituše za slawistiku pla prof. Kosty. Jo rěcne kurse pódawała a sobu rěd „Podstupimске pšinoski“ založyla a wudawała. Wót lěta 2002 sem žěla ako wědomnostna sobužělašerka pla Rěcneho centruma WITAJ w Chósebuzu. Pšipódlu se wjelgin angažeruju na cerkwinskem pólu. Jo člonek žělowej kupki Serbska namša a Spěchowanskego towaristwa za serbsku rěc w cerkwi, jo nawjedowała perikopowu kupku, kótaraž jo bibliske teksty za kuždu nježelu do žinsajšnje serbsćiny pšestajila, pšestajijo prjatkowanja za serbske namše, powěda sama w rozgłosu krotke nabóžniny a pomoga na serbskich namšach, žož jo trjebne. Z wjelikeju cesćownosću pšed žywjeńskim statkom swójogo nana jo jogo prjatkowanja wudała a stupijo tak na wěsty part do jogo stopow.

Ale teke na dalšnych pólach serbskego politiskego a kulturnego žywjenje jo angažerowana – w Mašicy Serbskej, w Spěchowanskem towaristwje Serbskego muzeja a hynži. Wšuži jo jeje credo dobra dolnoserbšćina. Za to wóna z wjelikeju wuščobu žěla.

Bog daj, až móžo nas hyšći wjele lětžasetkow dłuško pši dobrej strowosći ze swójim statkowanim a byšim rozwjaseliš. Žycym wšo to nejlepše na wšykných drogach w pšichože. **Christina Kliemowa**

Rasizm a anticyganizm – ze stawiznow wuknyć

Njeběch wobdžělnik jězby župy „Jan Arnošt Smoler“ 23. septembra 2017 do Žitawy a Hradeka nad Nisou (hlej PB 2/2018). Ale awtoorej impresijow posrědkowane priwatne mēnjenja wo cyganach publikować, to je hotowy rasizm a anticyganizm a z tym „woda na wjerčacy mlyn“ prawicarjow.

Runje w tutych dnjach, hdyž hladamy na njelube podawki w Chočebuzu a hdyž spominamy na podawki, kiž běchu před lětami w Sakskej – w Heidenau, Freitalu a tež w Budyšinje. Štó běchu skućiceljo, zabłudženi prawicarjo? Či z Freitala steja nětko před wyšim krajnym sudnistwom a wočakuja krute chłostanja. Mamy prawicarjow pak tež we Łužicy, nježiwajo na to hač su katolskeho abo ewangelskeho wěrywuznaća. Jeli su docyła hišće křesćenjo, hołduja zezadkarjam. Nichtó njebě sprawniši hač naš serbski wječornik Serbske Nowiny, hdyž před měsacami komentowaše, zo su „Reichsbürgerjo“ tež we Łužicy doma.

Njeje to za nas křesćanow spodziwny připad, zo sebi krajne předsydstwo AfD runje město Wojerecy w februarje 2018 za swój lětny stronski zlět z wólbami wuzwoli? Wosebity hósć bě nawoda Pegidy Lutz Bachmann. Runje tutemu hibanju tež mnozy Serbjo wěrja, njewědžo, zo je to wjelk we wówecej koži. Wón a jeho rěčnicy šćuwaja přećiwu cuzym, azylantam, kritizuju towaršnosć, ale sami nimaja alternatiwy. Wšón dialog runje ze stron wobeju cyrkwjow w Sakskej bě před lětomaj njewuspěšny.

Nětko so pisa: „W Čechach je telko cyganow, třistatysac – woni nježělaja, su kriminelni a žiwja so na kóšty českeho stata.“ To je kolektiwno wobwinowanje. Je trjeba, zo čłowjek znaje stawizny tuteje mjeńšiny. Přetož tutón prawnicki status cyganojo w Českej republice wobsedža.

Jako dołholětny člonek žělowej skupiny Lábe/Elbe Pirna/Drježdžany CSSD/SPD móžu situaciju posudžować. Na namjet

znateho, mjeztym zemrěteho katolskeho humanista prof. dr. Wolfganga Markusa ma skupina kmótristwo nad cyganskim centrumom w Děčínje-Boleticach.

Cyganajo/Roma su žiwi w kmjenach. Zdžělanosć mjez nimi je rozdžělna a tak tež sociologiska situacija. To rěka, zo zamóžity cygan njeznaje chudšeho. To je tragika tuteje mjeńšiny. Wěm, zo su problemy Cyganow/Roma runje w sewjernych Čechach čezke, wosebje w Děčinskim wokrjesu. Tam sydli mnoho cyganow, kiž nimaja wotpowědne kublanje a su bjezdžělni. Je pak hotowy rasizm a anticyganizm, zo žiwja so jeničce na kóšty stata. To su stare předsudki mjez ludnosću w Čechach.

Hišće hóršo pak je, hdyž so wuzběhuje, zo je jeničce „běta rasa kmana, problemy čłowjestwa rozrisać“. Njeje Lubomir Jaroš wuknył, zo je runje tež jeho lud čezko pod rasistiskej kwaklu čerpjel? Jako křesćan dyrbjał tež cygana jako swójeho blišeho wobhladować. **Křesćan Buk, Drježdžany**

Měto Pernak w Berlinje wosomdžesatnik

Wón je naš, wón słuša k nam! Ale wón njesluša nam! Štó? Naš swěrný Delnjoserb, wyši studijny rada n.w. Měto Pernak, kiž swjeći w nalětniku, a to 17., w Berlinje swoje wosomdžesaćiny. Skoro je pošta lět, zo so přeni króc na městnje jeho šulskeje služby w Berlinje-Tempelhofje zetkachmoj. Ze zetkanja wurośće w běhu lět nic jenož towaršowanje, ale přecelstwo, haj, bratstwo na zakładze mnohich zhromadnych zajimow, směrow, nahladow a nazhonjenjow.

Měto Pernak Foto: M. Norberg

Jubilar wotrosće jako jeničke džěčo serbskeho duchowneho Waltera P. w Nowej Niwje, doniž nan do rubježneje wójny nacionalsocialistow njedyrbeše, z kotrejež so hižo njenawróci. Najskej bě 1945 w lěhwje wójnskich jatych w Frankobrodze nad Wódru wudychał. Tak zwosta wukublanje Měta dale na ramjenjach maćerje Ursuly, kotraž so skónčnje rozsudzi, so wzdać stykow z NDRskim statom a so podać ze synom do swobodneho džěla Berlina za matuowanje, studij a žiwjenje w swo-

bodže. Měto studowaše pilnje wučerstwo francošćiny a rušćiny-slawistiki na Swobodnej uniwersite w Berlinje. Tute předmjety wuwučowaše potom hromadze z dalšimi hač do wuměnka na kromje noweho lěttysaca. Doma w swójbe naložuje wosebje delnjoserbsćinu. Synaj serbujetaj, mandželska Gisela so přidružuje.

Bjez Božeho žohnowanja, podpěry swójby, zrozumjenja přecelow, pomocliwosće jenakzmyslenych a wěry do sebje sameho njeby naš Měto wobstać móht; njebychmoj sej došlo do NDR – na cyrkwinske zlěty, na zetkanja ze serbskimi patriotami-přećiwnikami režima, kaž běchu to Wylem Arndt, Wylem Nowak-Neumann, Herman Jahn, Korla Wirth, Mina Witkojc, serbskaj superintendentaj abo studenća-Domowinjenjo w internacie w sowjetskim sektoru Berlina; njebychmoj stasijowu aktu měto (hlej Timo Meškank, Sorben im Blick der Staatsicherheit, str. 271); njebychmoj móhtoj realizować wusku zhromadnosć z Łužicomaj – jako njeby scyła žaneho rozpačenja

byto; njebychmoj drje tež přikład dać móhtoj za wobnowjenje Maćicy Serbskeje w domiznje, hdyž so jako Serbja w Zapadnym Berlinje hdys a hdys zetkachmoj pod hesłom: MS – Koło Serbow w cuzbje.

Njesprócniwje skutkuje jubilar we wólnym času jako dopisowar do serbskich periodikow. Přeložowaše mjez druhim lyriku z francošćiny a rušćiny do serbsćiny kaž tež z němčiny do serbsćiny („Maks a Moric“). Dale wudawaše tež žiwjenske puće wjacorych serbskich wótčincow. Serbowstwu, wosebje delnjoserbskej řeči, je stajnje swěrný wostał. Ličimy jeho, kiž je člon Maćicy Serbskeje a Delnjoserbskeje řečneje komisije, do kruha najlěpšich znajerjow delnjoserbsćiny a delnjoserbstwa. Wuznamnje skutkuje tehurunja na cyrkwiskim polu, štož nastupa stawizny, kěrluš, perikopy a serbsćinu w Božej službje. Jeho aktiwity w Berlinskim SKI su samozrozumliwe. Njezadžiwa tuž, zo bu 2009 wuznamjenjen z Mytom Čišinskeho.

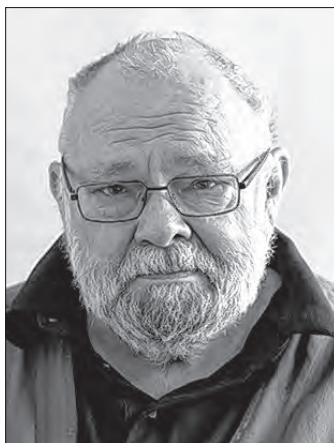
Jubilarej tež džensa trójnu slawu zanješemy a přejemy dale Bože žohnowanje, strowotu a nadosć elana za dalše plódně džělo na polu sorabistiki a serbskosće.

Summa summarum da so přikrótsěne rjec: Voila – un Homme!

+ Mikławš, metr.
(Dypman-Budyski)

Baseń wo Serbinskej cyrkwi – poslednje džělo Kita Lorenca

Na lońši dworowy swjedźeń srjedz awgusta we Wuježku běch sej džělo sobu wzała. Chcych Kita Lorenca prosyć, baseń „Serbin“ ameriskeho poeta Dava Oliphanta do serbsćiny přenjesć. Maćizna njebě za jeho cyle nowa, wšako bě wón hižo před něšto lětami duchowne spěwy Jana Kiliana do němčiny přebasnił. Bohužel so Kito Lorenc na wječorku njewobdžěli, kaž bě to lěta do toho hdys a hdys činił. Je jemu přenapinace mjez telko ludźimi, praji mandželska Elke. Podložki, kiž sobu mějach, wza swojemu mandželskemu sobu. Hižo bórze mějach jeho wotmołwu, zo nadawk přewozmy a so do džěla da.

Kito Lorenc Foto: J. Maćij

Njetraješe dołho, zo dóndže list ze serbsćenym „Serbinom“. Přirunanje z jendželskim originalom wšak wujewi, zo běchu hišće dorěčenja trěbne. Wučinichmoj sej džělo zwjazać z dawno předwidžanym wopytom we Wuježku.

Pjatk, 25. awgusta, bě rjane lětnje popoždne. Kofejowe blido tuž njebě kaž hewak w přitulnej kuchni přihotowane, ale wonka na zahrodze. Wopyt wočakujo Kito Lorenc hižo za nim sedzeše. Rjenje so bjesadowaše we wjesnej čišiny pod Łužiskimi horami, doniž Kito njepominaše, zo mětoj so džětu přiwobroćić. Dypk po dypku baseń přeńdžechmoj. Jako běchmoj dokončitoj, započča Kito njeapcy wo svojim pohrjebje powědać – zo

chce w Bukcach swój posledni wotpočink měć a zo změje chowanje jeho doholětny přecel Dietrich Bauer, něhdy farar w Bukcach, nětko pak wyši krajnocyrkwinski rada w Drježdžanach. Ale Kito, mi překwapjenej wujědže, što to tule njepowědaš? Ach, wón z ruku wotkiwny, zabudź to – a přiwobroćichmoj so zaso temam žiwjenja. Powědaše, zo bórze z mandželskej k Baltiskemu morju pojedže. Spěšnje so zhromadnej hodźince minyštej. Na swój

kij so zepěrajo džěše Kito z manuskriptnymi stranami w ruce pomału do domu a ja z awtom z dwora wujědzech. Njewědžach tehdy, zo bě to naju poslednja zetkanka była.

Prjedy hač k morju wotjědže, připósłami Kito předžělanu wersiju basnje. Na připoloženej kartce z njedzele, 27. awgusta, zdžěli, zo je swoje korektury do teksta přenjesł a zo měta jemu doskónčny manuskript hišće raz připósłać. Z „Wutrobnje Twój Kito Lorenc“ swoju powěsć zakónči.

Runje štyri tydženje pozdžišo, njedželu, 24. septembra, Kito Lorenc w Budyskej chorowni wudycha. Na pohrjebje w Bukcach mi jeho wudowa zdžěli, zo bě přebasnenje „Serbina“ było jeho poslednje džělo. Rozestajał je so w nim z cyrkwu, kotruž běchu Serbja pod Janom Kilianom natwarili a w kotrejež jich potomnicy w dalekim Texasu za brjohami morja do džensnišeho Boha chwala. Nětk přebywa Serbow wulki basnik sam w hišće dalšich dalinach za brjohami časnosće ...

4. měrcu by Kito Lorenc swoje wosomdžesaćiny swjećił. W spominanju na njeho wozjewimy jeho poslednje džělo „Serbin“.

Trudla Malinkowa

Dave Oliphant: Serbin

Baseň „Serbin“ wot Dawa Oliphanta je wozjewjena w zběrce jeho poezije pod titulom „Memories of Texas Towns and Cities“ (Dopomnjenki na texaske města a wsy), kotraž wuńdže w léće 2000 w nakładnistwje HOST Publications w texaskej stolicy Austinje. Džěło na tutej zběrce bě basnik zahajił 1974, zakónčił bě je 1999. Cyłkownje wozjewi Dave Oliphant, ro-

dženy w léće 1939 w Forth Worth, Texas, dotal wjac hač 25 basniskich zběrkow. Wón słuša k najbóle znatym a připóznatym basnikam w Texasu. Sam nima serbske korjenje, z wulkej přichilnosću pak pisa wo texaskim Serbinje, jeho lutherskej cyrkwi a serbskim namřewstwje, kotraž potomnicy wupućowarjow z lužicy tam hač do džensnišeho pěstuja. T.M.

Njezamknjene wostanu
durje do cyrkwy,
jeje wjerch je
njbjesce módry.

Krónojty swěčnik
je elektriski z časa, zo
starodawne lampy
wot kerozina wuprózdnichu,

z dwanaćstopowym rječazom
wisa na poł wyšinje
mjez horjeka a deleka
kaž złotokřidlaty běty hołb.

Pjerjo jeho wopuše so blyšći
lětajó, a ženje njedoleća,
na samsnej runinje z klětku
dele hlada z hornjeje łubje.

Hłowy wšě su nachilene
w modlitwje abo pozběhnjene
w kěrlušu,
ženje pak dozady njehladajo
na wósomstopowe pišće,le,
módro-złoto-běle.

Pišćele Serbinskeje cyrkwy

Cyrkej w texaskim Serbinje, natwarjena wot serbskich wupućowarjow w léće 1871. Hač do léta 1920 so w njej serbsce předowaše. Repro: archiw PB

Pišćele swjatnicy, natwarjene
wot poslednich Serbow,
přewodźuja spěwanje džensnišich
hišće
kaž něhdy tych, kiž běchu přišli, zo
bychu tu namakali městno
k čěscenju Boha,
tych, kiž běchu sobu přinjesli
swój přeni spěwnik z léta 1574,
wuhotowany z notami kaž
dejmantami.

Za Božu službu pod jeje krywom
je zwonica z běłym blachom wodžeta,
jeje wjertawka so pozběhuje
za džěci, kiž wuknu połsta kěrlušow,
zo bychu zachowali serbski jazyk,
wožiwili antifoniski spěw,
zwjazanosć mjez Chrystusom
a dušu,
zwobraznjenju w šablonowych
łopješkach.

W oranžowych mustrach
na štyriróžkatych běłych stołpach
su molowane čorne formy
kruhów a pjeriznow.

Na marmor podobne kužoły
wotzynkujaja mjezyhry organista,
šumjace z połnych notow
(Bach so horješe, hdyž je pisaše).

Wot Gerharda Kiliana
zdžědzjena je tale
w Lipsku rodžena tradicija –
wón bě w njej wulkotny praktikar.

Wobluki wjazace mjezy-noty:
wotblyšč to dna Wšehomócnego
kaž wujimk z Mendelsohnoweje
Pjateje,
kóždy zwuk runja rańšemu swětlju.

Přez kurjawa zymy
na jězbje sem z Liverpoola
přežiwichu cholera jenož
swojeho spěwnego towarstwa dla.

Pražne kolesko ma,
tež hdyž so hižo njewjercí,
tule a druhdže wšo to,
štož je činiło zdawna.

Po jendželskim originalu a posłownym
přełožku do serbsčiny a němčiny wot
Milana Pohonča přebasnił Kito Lorenc.
Jendželski tekst je bjez interpunkcije.

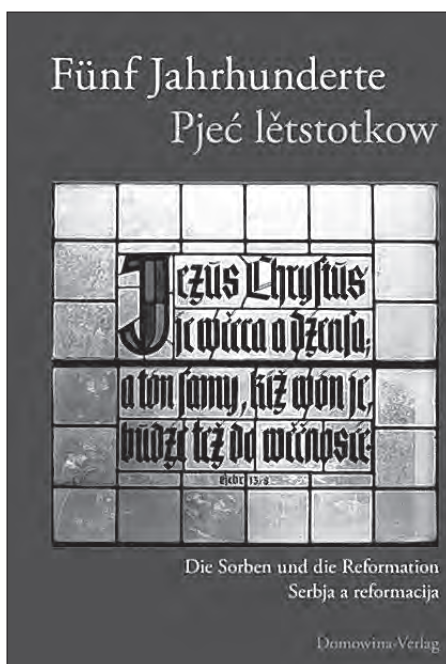
„Pječ lětstotkow. Serbja a reformacija“

Slědženja wo wuskutkach Lutheroweje reformacije w běhu pječ lětstotkow na Serbow

Jubilejne lěto Luthera a reformacije skićeše loni tójšto skladnosćow, sej stawizny a přičiny za džensniše wobstejnosc w cyrkwiskim a narodnym žiwjenju wuwědomić. Trajny přinošk twori za to bjezdweła w Ludowym nakładnistwje Domowina wudaty zběrník „Fünf Jahrhunderte. Die Sorben und die Reformation – Pječ lětstotkow. Serbja a reformacija“. Přeni raz předstajeja so tu na zakładze mnohich přinoškow wuskutki reformacije w serbskej a němskej rěči. Publikacija wabi z wjele fotami-reprodukcijemi, kotraž so přewodzeja z pregnantnje wujasnjowacymi připiskami. Hižo tute skića při přelístowanju wažne informacije wo wosobach, pisomnych dokładach, městnosćach, twarjenjach abo mólbach w zwisku z wuskutkami reformacije w Serbach. A wone wabja do dokładneho čitanja přinoškow džesać awtorow, w kotrychž so recipientej tójšto zajimawych faktow, powědkow a zwiskow wo lužiskich stawiznach wotkrywa.

Zo bě Martin Luther najwažniša wosobina reformacije, so w přnim kapitlu přez wudawačela Jana Malinka tematizuje. Luther, Philipp Melanchthon a dalši reformatorjo drje poměry we Łužicy bjezposřednje njewowliwowachu, dachu pak „duchowne, kulturne a šulskopolitiske impulsy, kotraž jako scěh lutherskeje reformacije jenož němsku towaršnosć trajnje njepřeměnihu, ale tež serbsku“ (str. 17). We wosobowym registru nadeńdžemy za mjenom Luthera najwyšu ličbu stronow. Nimale w kóždym z předležacych kapitlow jewi so wón na dohromady 52 stronach husto w zwisku z přeložkom biblije a z Małym katechizmom. Lutherowy maćernorěčny princip wjedžeše k wuwicu spisownych rěčow, tež serbskeje. Zhonimy w přinoškach wo spočatkach serbskeje literatury (Friedrich Pollack), wo stawiznach serbskeje biblije (Tadeusz Lewaskiewicz), wo serbskich spěwarskich (Jan Malink), wo serbskich napisach w cyrkwiskim wobłuku a wo Lutherowych pomnikach (Trudla Malinkowa).

Mjeno Luthera je zdawna hižo do wokabulara křesćanskich hibanjow abo jako synonym za ewangelsku konfesiju do rěčow přešlo. Tak jewi so husćišo pomjenowanje „lutherski“, kotraž njeje konkretnje na wosobu počahowane a so tehodla do wosoboweho registra zapřijało njeje. Tež džensa slyšiš w (katolskich) Serbach hdys a hdys zwuraznjenje „te lutherske“. Wone wužiwa so w zběrniku zdobom jako adjektiw w słownych skupinach kaž lutherske kemše, lutherska cyrkej, lutherska wosada, lutherske kurwjerchowstwo abo lutherski duchowny. To napadnje wosebje w přinošku „Přesadženje reformacije – lužica jako přiškad ,relacije njewótrosće“ Jensa

Buliša. Wón na to pokaza, „zo bě zawjedženje reformacije (we Łužicy) hustodosć mjenje duchowny proces a prašenje pobožnosće hač problem knjejstwa“ (str. 28).

Zo njeměješe konfesionalne džělenje Serbow jenož negatiwne wuskutki, dopokaza Jan Malink w swojim přinošku „Konfesiji mjez konkurencu a kooperaciju – ekuмена w Serbach“. Zajimawe su podawki wokoło nastaća serbskich mediow, towarstwow a cyrkwinotwarskich projektow, hdžež jewješe so sčasami wažiwjacy element wubědžowanja wobeju konfesijow.

Wuskutki reformacije za Serbow sahaču wosebje do kublanja. Na tutym polu je Lubina Malinkowa slědžiła a w poslednich lětach nowe dopóznača předstajiła. We 18. lětstotku zasadžowaše so mjez druhimi hrabja Friedrich Caspar von Gersdorf za nabožne zbudženje Serbow z tym, zo zatožeše šule a financowaše serbske knihi.

Z wupućowarskej žoľmu w Europje srjedź 19. lětstotka poda so někak 5000 ewangelskich Serbow z Hornjeje a Delnjeje Łužicy do zamórskich krajow, wosebje do Awstralije a do Texasa. Wo tym swědča wobšěrne slědženja Trudla Malinkoweje, počahowace so mjez druhim na fararja Jana Kiliana, kotraž zatoži w Texasu lěta 1855 sydlišćo Serbin. „Po swojej w kěrľušu zwuraznjenej namoľwje ‚Serbja, zachowajće swěru, swojich wótcow rěč a wěru‘ wobhladowaše Kilian luthersku konfesiju a serbsku narodnosć jako njedžělomnu jednotu, kotruž chcyše tež w nowej domiznje zachować.“ (str. 113) Lutherowe spisy, serbske biblije a spěwarske namakachu tak swój puć do dalokich krajow. Tež serbscy misionarjo skutkowachu w krajach druhich kontinentow, kaž na př. w Južnej Afri-

ce, Chinje abo w Zelenskej, štož Trudla Malinkowa w dalšim kapitlu zajimawje wopisuje. Zdobom rozložuje zaměr nutřkowneho misionstwa, kotryž da impuls za spěchowanje wuwica serbskeho nabožneho pismowstwa, tak na př. za nabožne časopisy „Misionski Posoł“, „Pobožne głosy z bratšojскеje gmejny“ a hišće džensa wuchadźacy „Pomhaj Bóh“.

Na jednym boku so ewangelscy Serbja spěchowachu, na druhim boku pak zamjezowachu. Edmund Pječ tutu problematiku w zwisku z rozdžělnym knjejstwom w serbskim sydľenskim rumje rozložuje. Wot teritorija wotwisna bě drasta, kotraž so k Božim službam nošeše. Ines Kellero wa zložuje so w swojim přinošku wo kemšacej drasće ewangelskich Serbow wosebje na kónčinu wokoło Choćebuza a Wójerec a na Slepjansku wosadu. Wona rysuje džěle, płaty a barby drastow, kotraž běchu za wěste časy a swjedženje w běhu cyrkwiskeho lěta předpisane.

Kapitlej wo wosadnym žiwjenju ewangelskich Serbow po 1945 sahaty hač do džensnišeho časa. Měrcin Wirth wěnuje so Božim službam, Serbskim ewangelskim cyrkwiskim dnjam, džěławosći Serbskeho ewangelskeho towarstwa a wosadneho zwjazka w Hornjeje Łužicy. Madlena Norberg počahuje so hłownje na delnjoserbskich duchownych, na serbske namše a na džěławosć Spěchowanskeho towarstwa za serbsku rěč w cyrkwi z.t. Tutón kapitl a dalši wo stawiznach serbskeje biblije móže recipient w delnjoserbskej rěči čitać.

Je dobry rozsud, zo hodža so wšitke přinoški tež w němskej rěči čitać. Tak so ličba čitarstwa rozšěrja a serbsce wuknjacym poskićuje so možnosć přirunanskeho přeložka. Zdobom podawaja so w němsskorěčnych tekstach k wažnym hesłam krótke wujasnjenja. Runje tak spomózne je rozrisanje dwurěčnych připiskow za wobrazy kaž tež dwurěčne městne pomjenowanja na kartach serbskeho rěčneho teritorija.

Kaž mozaik so jednotliwe kamuški přinoškow do wobsahoweho cyłka zestajeja. Je to hłowna zaslužba zestajerja a wudawačela Jana Malinka, zo je nastala hódna a reprezentatiwna publikacija k jubilejnemu lětu reformacije 2017. Tež wšitkim dalšim tu (nje)mjenowanym wobdžělenym na nastaću knihi słyša džak. „Fünf Jahrhunderte. Die Sorben und die Reformation – Pječ lětstotkow. Serbja a reformacija“ bě zdobom přewodnik wosebiteje wustajeńcy Serbskeho muzeja w Budyšinje.

Měrana Cušcyna

Fünf Jahrhunderte. Die Sorben und die Reformation – Pječ lětstotkow. Serbja a reformacija, wudat Jan Malink, LND 2017, 188 s., mnoho wobrazow, kruta wjazba, ISBN 978-3-7420-2364-3, 19,90 eurow

„Five Centuries. The Wends and the Reformation“

Rozmołwa z Davidom Zersenom, iniciatorom jendźelskeho wudaća knihi wo Serbach a reformaciji

Čehodla je so kniha wo Serbach a reformaciji nětko tež jendźelsce wudaća?

Kóžda kniha so njepřełoža, ale někotre su wšelakich přičin dla wuznamne za wukrajny publikum. 2017 w LND wušla kniha „Fünf Jahrhunderte. Die Sorben und die Reformation – Pjeć lětstotkow. Serbja a reformacija“ je wuznamna za jendźelskorěčny publikum znajmjeńša třoch přičin dla. Sprěnja wobsahuje wona wjele informacijow wo ewangelskich Serbach, kotrež su jendźelskorěčnemu swětej dotal njeznate. Zduha je wjele jendźelskorěčnych ludźi, kotřiž maja serbske korjenje, ale přemało wo swojich stawiznach a tradicijach wědža. A skónčnje su tu wučency kaž lutherscy teologoj, kotřiž nimaja žadyn přistup k tutemu materialej, hdyž wón jendźelsce njepředleži.

Čehodla runje Waše nakładnistwo tajku serbsku publikaciju wuda?

Hdyž so loni nalěto přeni króc tuteje wulkotnje wuhotowaneje knihi dowědžich, wědžach, zo dyrbi ju nakładnistwo Concordia University Press jendźelsce wudać. Dyrbješe to runje naše nakładnistwo być dla wosebitych stawiznow našeje uniwersity, kotraž bu 1926 hłownje wot potomnikow serbskich wupućowarjow w Austinje, stolicy Texasa, založena. Z tym je nakładnistwo runjewon predestinowane za wudawanje spisow ze serbskej tematiku w USA. Nimo teho potomnicy Serbow w Awstralскеj žane tajke nakładnistwo nimaja. Tehodla spřistupnjamy tež tamnišim zajimcam swoje serbowědne publikacije.

Wo kotre publikacije so při tym jedna?

Su to wosebje knihi kaž „A Rock Against Alien Waves“ (Skala přećiwo cuzym žołmam), „Shores of Hope“ (K brjoham nadźije), „The Poetry and Music of Jan Kilian“ (Poezija a hudźba Jana Kiliana) a „A Surprising Find in a Wendish Vault in Texas“ (Překwapjaca namakanka w serbskim wjelbje w Texasu). Dalše knihi kaž „Transcontinental Encounters“ (Transkontinentalne zetkanki) a „Worthy of Double Honor“ (Hódny dwójneje česće) maja nahladne džele, kotrež su serbskej tematice wěnowane.

Kajku maće přičinu, so tak aktiwnje propagowanju serbskich temow wěnować? Sće sam serbskeho pochada?

Moji předchadnicy su Němcy. Hdyž běch džěć, móžeštaj mojej staršej a dalši swójbni jeju generacije hišće němsce rěčeć. W našej wosadze swječachu so tehdy kemše w jendźelskej a němskej rěči. Jako 1994 do Austina přińdžech, zwěšćich, zo

Dr. David Zersen, nawoda Concordia University Press w texaskim Austinje Foto: prywatne

je lutherstwo w Texasu jara sylne. To je njewšědne za stat na juhozapadze USA. Typisce by było, bychu-li tu romsko-katolscy, baptisća a dalše konfesije byli. Ale wočoło Austina bě jich 90 lutherskich wosadow! To bě za mnje jako lutherskeho fararja jara překwapjace. Hišće bóle mje zadžiwa, zo wjele tutejch wosadow njeměješe němske abo šwedske abo norwěgske korjenje, ale serbske. Započach so ludźi ze słowjanskimi mjenami prašeć, što wo swojich serbskich korjenjach wědža. Tak počasu zhonich, zo njeběchu přislušnicy tuteho małego słowjanskeho naroda jenož 13 lutherskich wosadow w srjedźnym Texasu založili, ale zo bě so na jich iniciatiwu tež 1926 založilo Concordia Lutheran College, předchadnik našeje uniwersity w Austinje.

Kak bě móžno, knihu w tak krótkim času do jendźelšćiny přenjesć a hišće w jubilejnym lěće reformacije wudać?

Jako bě němsko-serbska kniha nalěto 2017 wušla, skazach sej eksemplar w Ludowym nakładnistwje Domowina. Běše to tak rjenje wuhotowana edicija z tak zajimawymi přinoškami, zo so rozsudžich, zo ma so přełožić a w našim nakładnistwje wuńć – a to hišće samsne lěto, wšako bě to jubilejne lěto reformacije. Mějachmy so potajkim do spěcha měć. Přeložer dr. Wolf Dietrich Knappe je 94 lět stary wuměnkari w Milwaukee, Wisconsin. W Göttingenje, Bethelu a Mnichowje je wón wotrostl a teologiju studował, mjeztym pak je hižo wjele lět w USA žiwy. Kónc septembra wón přełožk dokónči. Potom dyrbjachmy teksty spěšnje redigować, sej dowolnosće za wobrazy wobstarać, typografiski design wuwić a financowanje zawěšćić. Při tutejch nadaw-

kach mějachmy dobru podpěru wot Erica Mellenbrucha, wuhotowarja Concordia University Press, a Weldona Mersiovského, založerja Wendish Research Exchange, štož je online-website, při kotrež mnozy na serbskich temach zajimowani ludžo ze wšelakich kónčin swěta sobu džětaj.

Z knihi wuchadža, zo stej ju zhromadnje wudałoj Concordia University Press a The Wendish Press. Kotre nawdawki měješe posledniša při tym?

Zapřijeće The Wendish Press wužiwa towarstwo Texas Wendish Heritage Society w Serbinje za wudaće swójskich knihow. Přez tutu kooperaciju bě móžno, spěšnje trěbne finančne srědky wobstarać. Nimo teho bě to zajimawy zhromadny projekt. Hižo prjedy bě Concordia wudała druhu knihu zhromadnje z ISPCK, znatym nakładnistwom w Indiskej.

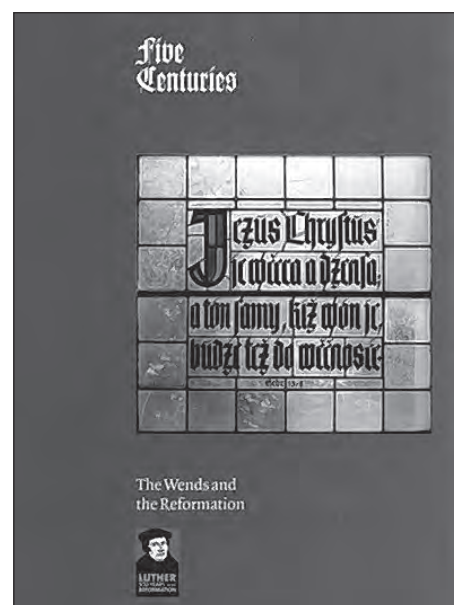
Kak wysoki bě nakład jendźelskeje knihi?

Němsko-serbsku knihu bě Ludowe nakładnistwo Domowina wudało z podpěru zjawnych srědkow. Tehodla dyrbješe wěšte prawidła wobkedźbować, jako nam dowolnosć za jendźelske wudaće da. Tute prawidła njedowolichu nam wjac hač 500 eksemplarow čisćeć. A to je ličba, kotruž smy čisćeli.

Kak chceće nowu knihu zjawnosći zblížić?

„Five Centuries: The Wends and the Reformation“ budže so w kniharnjach předawać a we wědomostnych spisach recensować, zo by šěroke čitarstwo docpěła.

Prašała so **Trudla Malinkowa**

„Five Centuries. The Wends and the Reformation“, kruta wjazba, 100 stron, mnoho wobrazow, ISBN 9781881848240

W službje blišeho w Drježdžanach a Radebeulu skutkowała

K 150. narodninam z Přezdrěnja pochadźaceje serbskeje diakonisy Hany Krawcec

Hana Amalija Krawcec narodzi so 4. měrc 1868 w Přezdrěnju, małej wsy zapadneje Małego Wjelkowa. Bě štwórtje ze sydom dźěći žiwnosćerja Michała Krawca a jeho ze Stachowa pochadźaceje mandźelskeje Marje rodź. Čóhec. W Njeswačanskej cyrkwi bu křćena a konfirmowana. Swójba dźeržeše so swěru k ewangelskim Serbam.

Hana chodžeše we Wulkim Wjelkowie do šule. W tehdyšim času nastawaše wjele diakoniskich rjadow, skutkowacych w lubosći k blišemu. Tak so pobožna a wobdarjena holca rozsudzi, so kublać na hladarku chorych a so stać z diakonisu. Trochu scěhowaše z tym tež swójbnu tradiciju, wšako bě jeje dźěd z maćernej strony był „zahrodnik a skótny lékař“, kaž ze smjertneho registra Palowskeje wosady wuchadza.

18lětna zastupi Hana dnja 1. nowembra 1886 do Diakonisoweho wustawa w Drježdžanach. Po wukubłanju w chorownjach w Drježdžanach, Riesa a Greizu bu 22. měrc 1888 zadržasćena a 2. julija 1891 na diakonisu wuswjećena. Při tym dachu jej hrono Jan 15,5 sobu na žiwjenski puć: „Ja sym winowy pjenk, wy scě hałuzu. Štóž we mni wostanje a ja we nim, tón přinjese wjele płoda; přetož bjeze mnje njemóžeće ničo činić.“

Sotra Hana skutkowaše spočatnje w chorowni w Greizu. Jako w léće 1893 Diakonisowu chorownju w Drježdžanach z nowotwarom rozšěrachu, zwołachu ju k 1. oktobrej tuteho léta wróćo do Drježdžan. Tak slušeše wona k přnim sotram w nowej chorowni. Najprjedy přewza musku staciju w chirurgiskim wotdžělu, poz-

Sotro Hana Krawcec w léće 1924 na kwasu sotrowki Foto: prywatna zběrka G. Krawca

džišo skutkowaše jako sotro při operacijach sobu.

Kónc 19. lětstotka založi Drježdžanska městna chorobna kasa w Zitzschewigu pola Radebeula hojernju za muži „Altwettinshöhe“. Pola Diakoniskeho wustawa naprašowachu so za wosobu, kotraž by so jako nawodnica hodžała. Na zamołwite městno poručichu sotru Hanu, kotraž bě w svojim dotalnym dźěle organizatoriske a hospodarske kmanosće dopokazała. 29lětna nastupi wona 1. apryla 1897 swoju službu jako nawjedowaca sotro w „Altwettinshöhe“.

Džěło w hojerni sta so ze žiwjenskim nadawkom Hany Krawcec. Wot 1914 do 1919 služeše dom jako lacaret. Kaž mać so sotro Hana wo zranjenych wojakow staraše. Wulka ličba džaknych kartkow wustrowjenych wojakow so džensa hišće w Krawcec swójbje chowa. W běhu lět so na domje wospjet pře- a přitwarjowaše. 1926 měješe hojernja 150 městnow.

Po tym zo bě ju boža ručka zajała, dyrbyeše sotro Hana 31. měrc 1934 nawodnistwo złožić. Dvě léće móžeše hišće sobu pomhać, doniž jej Knjez přez dalše zajeće božeje ručki džěło doskónčnje z rukow njewza. Na wuměnk wróći so do maćerneho domu w Drježdžanach.

Hromadže z dalšimi wobstarnymi sotrami ju 1944 z wohroženych Drježdžan wukwartěrowachu. Přebywaše tehdy na wšelkich městnach, zdžěła tež pola přiwuznych, doniž w februarje 1945 w starowni „Salem“ w Radebeulu trajnu hospodu njenamaka. Derje wobstarana přežiwi tam swoje poslednje žiwjenske léta. Scěrpnje njeseše wobćežnosće staroby. Hodžina wumóženja, za kotrejž so žedžeše, přińdže 14. januara 1952. Dnja 17. januara ju na kěrchowje Bethesda w Radebeulu k poslednjemu wotpočinkej chowachu. Čělnje přédowanje steješe pod samsnym hronom Jan 15,5, kotrejž bě jeje žiwjenje jako diakonisa přewodžało.

Kaž Hana Krawcec z Přezdrěnja je wjele Serbow a Serbowkow we a zwonka lužicy w křesćanskej lubosći skutkowało Bohu k čěsći a swojemu blišemu k spomoženju.

Gerat Krawc
z němčiny T.M.

1893 natwarjeny hłowny dom Diakonisoweje chorownje w Drježdžanach (nalěwo) a hojernja „Altwettinshöhe“ pola Radebeula

Busta Handrija Zejlerja z lěta 1931 so do Łaza wróciła

W Domje Zejlerja a Smolerja replika originalneje busty Zejlerjoweho pomnika wotkryta

Zaměrnje a přecelnje hlada Handrij Zejler z pomnika při Łazowskej nawsy. Jeho podobiznu bě 1949 Drježdžanski rězbar Konrad Zenda wudžětał, we wumětskej ližerni w Lauchhammeru ju do bronzy lachu. 18. apryla 1949 nowu bustu na pomnik stajchu a z njej originalnu bustu z lěta 1931 narunachu. Tutu běchu w zymje 1941/42 nacionalsocialisća wotstronili a hromadže z němskej tafłu při pomniku a z cyrkwin-skimi zwonami k rozškrěću za wójske zaměry wotekali.

Zejlerjowy pomnik při Łazowskej nawsy bě so w awgusće 1931 poswjećil. Trěbne 1 600 hriwnow so z darow nazběrachu. „W aprylu 1931 schadźowaše so pomnikowu wuběrk a hižo štyri měsacy pozdžišo bě pomnik z bustu hotowy“, praji Reinhardt Schneider, předsyda Spěchowanskeho towarstwa zetkanišćo Dom Zejlerja a Smolerja we Łazu. Pomnik zhotowił bě Budyski rězbar Wjaclaw Mocek. Hač dotal knježeše powšitkowne mjenje, zo bě wón tež Zejlerjowu bustu stworil.

Připadnje bě Reinhardt Schneider w lěće 2000 při wopyće w Budyskim Serbskim muzeju gipsowy model busty z lěta 1931 wotkrył. Tehdy hišće njewědžeše, zo měješe před sobu originalnu předtohu za leče. Foto gipsoweho modela zapřija so do stajneje wustajeńcy w Domje Zejlerja a Smolerja a za flajer wo wučbnej šćežce „Žiwjenske stacije Handrija Zejlerja we Łazu“. „Naše předsydstwo zrodzi potom ideju, stajnu wustajeńcu z repliku gipsoweho modela wobohačić“, praji Reinhardt Schneider. Financowanje zmóžni so ze srědkow towarstwa a podpěru Załožby za serbski lud.

Wumělc Jörg Tausch z Rownoho, kiž bě hižo wšelake džěta we Łazu wukonjał, dósta nadawk repliku zhotowić. Na zadnej stronje modela wotkry wón signaturu „C. Tausch“. Swójbne mjeno, samsne kaž jeho, wuwabi wosebity zajim. Wón wuslědzi, zo bě Curt Tausch (1899–1969) z Kinsporka, kotryž do 1931 jako rězbar w Budyšinje džětaše, bustu zhotowil.

Curt Tausch měješe wotměnjawe žiwjenje. Jeho džěd bě drje posledni postiljon kralowskeje sakskeje póšty na čarje Kinspork-Drježdžany-Waldhof był. Nan Hermann Tausch bě blidar za meble. Nic pak nan, ale wuj w Lipsku spěchowaše přeće 15lětneho Curta Tauscha, so stać z rězbarjom. Tutón zmóžni jemu wukublanje na gipsoweho rězbarja a štukatera a jeho pola sebjeho hospodowaše. Sydom semestrow kublaše so młodostny přepódla we wječornej šuli za wumělske rjemjesło, kotruž z predikatom „jara derje“ zakonči. Wot 1917 bě wojak na wuchodneje fronće a hač do 1929 słužeše jako powołanski wojak pola Reichswehr. Po tym džětaše jako

Na serbskim wječorku we Łazu wotkryšaj wjesnjanosta Thomas Leberecht (naprawo) a předsyda Domowiny Dawid Statnik kopiju Zejlerjoweje busty z lěta 1931.

rězbar w Budyšinje. „Tehdy, hdyž džětaše za firmu Mocek, nasta model Zejlerjoweje busty za Łazowski pomnik“, praji Reinhardt Schneider. Znate su džensa wot Curta Tauscha předewšěm plastiki zwěrjatow a aktow. Při šuli w Kinsporku je bohatstwo luda“ a nad zachodom do Frommholdec hornčernje „Hornčer při hornčerskej tačeli“. W tutym městačku je samo dróha po nim pomjenowana. W Serbach staj wot njeho naćiskaj za plastiku „Wołacy pioněr“ před šulu w Pančicach-Kukowje a za pomnik padnjenych pólskich wojakow w Chróscicach.

„Prjedy hač hodžeše so kopija gipsoweho modela stworić, chwilu traješe“, praji Reinhardt Schneider. „Serbski muzej pruwowaše najprjedy prawniske a swójtrowe poměry modela. Mjeztym wuslědžichmy, zo steješe busta wot 1931 do 1968 w bydlenskej stwě Jana Haješa we Łazu. Jeho džowka, Lejna Urbanowa, přepoda ju potom 1968 Serbskemu muzejeje we Wojerecach. Z cyłym muzejom přečahny pozdžišo tež busta do Budyšina.“

W lěće 2017 Jörg Tausch gipsowy model zrestawrowa, štož sej wjele drobného džěta žadaše. Wšelake wotpuknjenja, wótre kromy, róžki kornarja a postament busty dyrbjachu so wobnowić. Samo džěl wucha falowaše a dyrbješe so znowa modelěrować, praji Rownjanski mišter. „Z restawrowanym originalom móžach potom repliku za Łaz zhotowić.“ Nasta nimalo 15 kilogramow čežka busta z gipsa. Jeje bronzěrowanje bě wosebite wužadanje.

Mjedžana busta Handrija Zejlerja, zhotowjena 1949 wot Konrada Zendy, na Łazowskim pomniku

Foće: A. Kirschke

Nowa busta Zejlerja přepoda so zjawnosći 26. januara na serbskim wječorku we Łazowskim Domje Zejlerja a Smolerja. Tamniši wjesnjanosta Thomas Leberecht a předsyda Domowiny Dawid Statnik ju swjatočnje wotkryšaj a so spěchowanske mu towarstwu za iniciatiwu džakowašaj. Tak je so busta z lěta 1931 do Łaza nawróciła. Wona wobohaća nětko tamnišu stajnu wustajeńcu wo žiwjenju a skutkowanjn Handrija Zejlerja. **Andreas Kirschke**

Boža swětłosc njech nam swěći

Na zhromadźiznje Serbskeho wosadneho zwjazka džělawosc bilancowali a planowali

Sobotu, 27. wulkeho rózka, wotmě so dopoldnja na Lutherowej žurli Michatskeje wosady zwjazkowa zhromadźizna Serbskeho wosadneho zwjazka. Na njej wobdžěli so 21 člonow z džesać dwurěčnych wosadow, zo bychu hospodarski plan 2018 wobzamknyli, rozprawy za lěto 2017 słyšeli a wo lětušich předewzacach wuradźowali. Zhromadźizna zahaji so z kěrlušom a nutrnosću. Serbski superintendent Jan Malink zložowaše so w swojich słowach na hrono tydženja, kiž steji pola Jezaje 60,2: „Nad tobu schadza Knjez, a jeho krasnosć jewi so nad tobu.“ Boha najprjedy njewidźimy, ale wón dawa swětło do našeho žiwjenja. Chrystus je swětło swěta. Boža swětłosc njech nad zhromadźiznu swěći.

Rozprawy a diskusija

W přerim dypku dnjowego porjada rozloži knjeni Fischer wot kasoweje centrale swěru kaž kóžde lěto hospodarski plan wosadneho zwjazka. Wón ma lětsa mafu změnu w systematice. Financy za džělawosc steja na solidnym fundamenće. Hospodarski plan so jednohlósny wobzamkny.

Po tym poda předsyda Serbskeho wosadneho zwjazka Jan Malink rozprawy wo džělawosci zašeho lěta. Prawidłownje wotměwachu so serbske a dwurěčne kemše, wosadne popołdnja, kemšace wusylanja w Serbskim rozhlósu wot štyrjoch fararjow (sup. Malink 11, f. Rummel 8, f. Malinkowa 7, f. Haenchen 2) a słowa k dnjej wot lajkow. Serbski ewangelski kónc tydženja w Hainewalde bě derje wopytany. Tam a runje tak na dworowym swjedženju we Wuježku wobdžělchu so tež katolske swójby. Čežišćo w lěće 2017 bě reformaciski jubilej z mnoho aktiwitami. Reformacija a jeje wusutki na Serbow předstajichu so w dwurěčnej knize „Pjeć lěstotkow. Serbja a reformacija“, kotraž je mjeztym w jendźelskej rěči w USA wušla. W Serbskim muzeju bě wotpowědna wustajeńca z pódlanskej wustajeńcu w Michatskej cyrkwi widjeć, kotraž pučuje tuchwilu po historiskich Serbskich cyrkwach Łužicy. Serbski institut je wědomostnu konferencu wo reformaciji w europskim konteksće přewjedł. Na tutej wulkich, ale tež na wjele mjeńšich wosadnych zarjadowanjach běchu ewangelscy Serbja sylnje wobdžěleni.

W diskusiji podzakowa so Měrcin Wirth redaktorce Pomhaj Bóh Trudli Malinkowej a rěčnymaj redaktorkomaj Irenje Šerakowej a Luciji Bejmínej za spomóžne džělo kaž tež Załožbje za serbski lud za finacielnu podpěru a Ludowemu nakładnistwu Domowina za podpěru při zhotowjenju a rozšěrjenju časopisa. Mato Krygař wu-

zbehnju, zo je Bjesada w Bukecach tež wosadne žiwjenje stabilizowala a zo su so na adwentničce štyri serbske generacije wobdžělili. Annemarie Simonowa z Rakečanskeje wosady rozprawyše wo njelochkim džěle jako sobustaw krajnej synody w Drježdžanach. Sup. Malink skedźbni na dobre wuwice w Delnjeje a srjedźnje Łužicy. Serbske džělo w EKBO je so polěpšilo. Wone so mjeztym tež z hospodarskim titlom institucionelnje spěchuje. Generalny superintendent Martin Herche ma wulke zaslužby na nowym nastajenju cyrkwy, z kotrymž so wočakowanja Serbow zwoprawdźeć počnu.

Plany do přichoda

We wobšěrnym přehledze za lěto 2018 su wšitke serbske a dwurěčne zarjadowanja zjímame. Njedzeli, 3. smažnika, budže Serbski ewangelski cyrkwinski dzeń w Hodźiju. Dokelž ličba wobdžělnikow hižo dlěje woteběra, diskutowaše so wo šěršim

zapołożenju cyrkwinskeho dnja z wjetšim kulturnym poskitkom. Wjetšina pak sej přeješe, so nic wot ličbow honić dać. W srjedzišću mělo stać duchowne, křesćanske natwarjenje w serbskej rěči, tež hdyž bywa dzeń a česo zajimawy program zestajeć. Mjez člonami wosadneho zwjazka namakachu so zwólniwi, kiž bychu w přichodze Slowo k dnjej rěčnje přehladali. Fararka Malinkowa namjetowaše džěłarničku za lektorow přewjesć. A Jan Bart namołwi, podpisać Minority SafePack, iniciativu za spěchowanje europskich mjeńšinow. Na kóncu přeprasy Mato Krygař na přichodnu džěłarničku serbskich Bjesadow spočatk nalětnika na Horach pola Wojerec. Předewzaca do přichoda pokazuja, zo je ewangelske Serbstwo žiwe. Z kěrlušom „Njech stajnje zawostanu, ow Božo, při tebi“ a modlitwu zakónčichmy pozbudźeni lětušu zhromadźiznu Serbskeho wosadneho zwjazka.

Marka Maćijowa

Zastupjerjo dwurěčnych wosadow na zhromadźiznje Serbskeho wosadneho zwjazka kónc wulkeho rózka w Budyšinje
Foće: J. Malink

„Džak wam! Měr nam!“

Pomniki za padnjenych Prěnjeje swětoweje wójny ze serbskimi napisami w ewangelskich Serbach (3)

Hučina

Tež Hučinjanska wosada je swojim padnjonym pomnik z pěškowca na kěrchowje stajila. Jako wysoki stołp pozběhuje so wón na nasypanej hórce na sewjernym boku cyrkweje. Horjeka leži na nim wojski helm. Po bokomaj su mjena 36 padnjenych z wosadnych wsow zadypane. Na přédnjeje stronje zwurazni wot palmoweju hažkow wobdaty křiž žarowanje wosadnych. Pod nim steji w serbskej a němskej rěči namołwa: „BUDŽ SWĚRNY / HAČ DO SMJERČE“.

Hučinjanska wosada je pomnik z darow wosadnych postajić dała. Po naćisku znateho architekta Woldemara Kandlera z Drježdźan-Klotzsche zhotowi jón kamjenjeesar Manke z Pirna-Copitz, kotryž wužiwaše za njón pěškowca z Posty pola Pirny. Njedźelu, 18. meje 1924, wosadny farar Jan Wićaz pomnik poswjeći.

W léće 2006 da wosada pomnik wobnowić. Na Dnju ludoweho žarowanja, 19. nowembra 2006, farar Wilfried Noack z Chwaćic wobnowjene wopomnišćo znowa poswjeći.

Chwaćicy

Njedaloko zachoda do Chwaćanskeje cyrkweje pozběhuje so na kěrchowje wyso-

ki stołp ze zornowca. Na nim napisane su mjena w Prěnjeje swětoweje wójnje padnjenych wosadnych z Chwaćic, Wulkeje Dubrawy, Křiweje Bořšće, Boranec, Dalic, Měrkowa a Ješic. Na přédnjeje stronje steji pod zadypanym křižom wěnowanje wosady swojim padnjonym a deleka pod zestawu mjenow serbske bibliske hrono: „JA SYM ŽIWY A WY / BUDŽEĆE TEŽ ŽIWI“ / JAN. 14. 19.“ Na sewjerneje stronje wopominaja so ze słowom Chrystusa wopory Druheje swětoweje wójny.

Pomnik stwori rězbar Jurij Reich z Radworja po naćisku architekta prof. Oskara Menzela z Drježdźan. 1. januara 1925 wosadny farar Gustaw Zarjenk po němsko-serbskej nutrnosti w cyrkwi pomnik na kěrchowje poswjeći. Wosadni dujerjo swjatočnosť hudźbnje wobrubichu.

Pozdžišo přida so pomnikkej napis za wopory Druheje swětoweje wójny. Wokoło lěta 2000 da wosada pomnik wobnowić.

Janecy

Pjeć měsacow předy hač poswjeći Hodžijska wosada při cyrkwi pomnik za wšěch padnjenych wosadnych, postajichu Janečenjo swójki wojski pomnik. Ze zornowca džělany jednory pomjatny kamjen steji

na třirózkatej nawsy a je z niskim železnym plotom wobhodženy. Za nim steji wobškodžena, ale tola hišće žiwje wubiwaca lipa, pod kotrejš ławka k wotpočnjenju přeprošuje. Němski napis k česći padnjenych rjekow mjenuje šěsć woporow. Pod nim a němskim wěnowanjom wjesnanow stejitej serbskej słowčce: „Měr Wam!“

Pomnik wotkry so njedźelu, 1. meje 1921. Swjedžensku narěč w němskej a serbskej rěči měješe Hodžijski druhi duchowny, diakon Gerhard Voigt. Wučer Beyer z Bolborc wopominaše padnjenych. Šulerjo Bolborčanskeje šule swjatočnosť ze spěwami a deklamacijemi wobrubichu. Za wopomnišćom sadžichu młodu lipu.

Rozprawnik wo poswjećenju, Janečan Gustaw Wowčer, wobžarowaše w Serbskich Nowinach, „zo na pomniku ani jehoho serbskeho słowa njenamakamy, hačrunjež su wobdylerjo wjeski Serbja“. Tuž drje stej so serbskej słowčce hakle po poswjećenju pomnikkej přidať – snadž tež jako wuslědk rozprawy w Serbskich Nowinach kaž tež přinoška w Nowym Misionskim Posole, kotryž runje w mejskim čisle lěta 1921 napominaše, při pomnikowych napisach bóle džiwac na křesćanski wobsah a maćernu rěč.

Trudla Malinkowa

Pokročowanje w přichodnym čisle

Pomnik w Hučinje

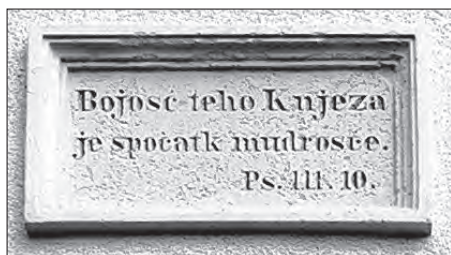
Pomnik w Chwaćicach

Pomnik w Janecach

Foto: T. Malinkowa

Powěšće

Hrono na bywšej šuli w Čerwjonych Noslicach, kotraž je džensa bydliński dom. Napismo pochadza z lěta natwara šule a je mjez tym wjac hač 130 lět stare. Šulu běchu w nowembrje 1886 z dwurěčneje swjatočnosću poswjećili. W swojej swjedźenskej narěči bě Hodzijski farar Imiš napisany psalm wukładował. Foto: T. Malinkowa

Hodźij. Tema w Hodzijskej bjesadze srjedu, 10. januara, bě Alojs Andricki, jeho žiwjenje, skutkowanje a smjerc. Wječork wotmě so składnostnje jeho 75. posmjertnin na lětušim 3. februaru. Jako zakład za předstajenje služeštej protyka „Z kaplanom Alojsom Andrickim přez lěto 2011“ a kniha „Alojs Andricki“ wot Marje Kubašec. Za wobdźělnikow bě tema jara zajimawy a jimacy.

Berlin. W Berlinje wuchadźacy tydzenik die Kirche wozjewi w swojim wudaću 21. januara přinošk wo Blunjanu Helmuće Kurju. Pod napisom „Česć za prjedownikow“ rusuje so jeho wuska zwjazanosć ze serbskimi nabožnymi a narodnymi tradicijemi. Tekstej je přidaty foto Helmuta Kurja ze serbskimi spěwarskimi, kiž bě jeho džěd 1882 darjene dóstał. Awtor přinoška je žurnalist Andreas Kirschke z Łaza.

Choćebuz. Hišće lětsa budže so biblija w delnjoserbskej rěči wudać. Wotpowědne zrěčenje wo přewostajenju datajow biblije k wozjewjenju w digitalnej a čišćanej formje staj kónc januara podpisałoj direktor Serbskeho instituta dr. Hauke Bartels a předsyda Spěchowanskeho towarstwa za serbsku rěč w cyrkwi dr. Hartmut Leipner. Předwidžane je, zo wozjewi spěchowanske towarstwo lětsa elektronisku wersiju

biblije w třoch formach: jako zwobraznjene strony biblije 1868, jako dataju z tekstom, kiž je do lačonskeho pisma přepisany, a jako dataju we lačonskim pismje, w kotrejž je so prawopis moderatnje přiměřit džensnišemu wašnju pisanja. Cejdejka z tutymi třomi wersijemi biblije ma so zjawnosći přepodać lětsa 2. septembra skladnostnje dwójneho jubileja, 30lětneho wobstaća džěloweje skupiny Serbska namša a 250. delnjoserbskich kemšow nowšeho časa.

Wjerbno. W tudyšej sotrowni swječachu njedzeli, 18. februara, serbsko-němske kemše. Předowanje měješe farar n.w. Helmut Hupac w serbskej rěči. Štóz rěč njewobknježeše, móžeše sej tekst na wudźělenych łopenach přečitać. Na kóncu přepoda Hartmut Leipner Wjerbnijskej wosadze wobraz z delnjoserbskim „Wótčenašom“.

Zhorjalc. Tudyši dołholětny generalny superintendent Martin Herche je 21. februara woswjećit swoje 65. narodniny. Lětsa nazymu poda so na wuměnk. Za jeho naslědnistwo prezentowaše biskop Markus Dröge 5. februara dwě žonjekandidatce. We Łužicy derje znata je 52lětna Ulrike Menzel, něhdy fararka w Slepom, nětko superintendentka w Choćebuzu. Druha kandidatka je 53lětna Theresa Rineker, nawodnica dušepastyrského seminara ewangelskeje cyrkwe srjedźneje Němskeje w Franckeskich wustawach w Halle. Z 31 sobustawow wobstajacy konwent pod předsydstwom biskopa Dröge 24. měrcu nowu generalnu superintendentku wuzwoli.

Dary

W januaru je so darilo za Serbske ewangelske towarstwo 250 eurow a dwójce 100 eurow a za Pomhaj Bóh 100 eurow, 50 eurow, 42 eurow, 22 eurow, 20 eurow, 12 eurow a 10 eurow. Bóh žohnuj dary a darcjelow.

Spominamy

Před 250 lětami, 22. měrcu 1768, zemřě we Wojerecach farar **Salomon Bohuchwał Frencl**. Wón pochadžeše z wuznamneho serbskeho farskeho rodu. Narodženy 1701 jako syn fararja Michała Frencla w Čornym Chołmcu, bě wón wnuk znateho fararja Michała Frencla w Budestecach. Salomon Bohuchwał Frencl wopyta gymnazij w Budyšinje a studowaše teologiju we Wittenbergu. Wot 1729 skutkowaše jako farar w Lejnom pola Wojerec a wot 1752 jako diakon we Wojerecach. 1738 wuda serbsku nabožnu knižku a 1744 chroniku města a knjejstwa Wojerec, kotraž hišće džensa jako zakładne domizniske žórło płaći. Město Wojerecy počesći zaslužbneho chronista z pomjenowanjom dróhi „Salomon-Gottlob-Frenzel-Strasse / Salomona Gottloba Frenclowa dróha“. W ródny Čornym Chołmcu je wot lěta 1998 tehdy nowozaloženy towarstwowy dom na nawsy po nim pomjenowany „Salomon Gottlob Frenzel-Haus / Frenclowy dom“. T.M.

Přeprošujemy

03.03. sobota

14.00 džěłarnička serbskich Bjesadow na Horach pola Wojerec

04.03. Okuli

10.00 kemše z Božim wotkazanjom w Budyšinje w Michałskej cyrkwi (sup. Malink)

12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (sup. Malink)

14.03. srjeda

19.00 Bjesada w Rakecach w farskej bróžni
19.30 Bjesada w Hodźiju na kantorace

18.03. Judika

08.30 kemše z Božim wotkazanjom w Poršicach (sup. Malink)

12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (farar Rummel)

20.03. wutora

18.30 Bjesada w Bukecach na farje

25.03. Palmarum

14.00 wosadne popołdne w Slepom (fararka Malinkowa)

30.03. čichi pjatk

09.00 kemše z Božim wotkazanjom w Rakecach (sup. Malink)

12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (sup. Malink)

14.30 kemše z Božim wotkazanjom w Budyšinje w Michałskej cyrkwi (sup. Malink)

01.04. 1. dzeń jutrow

06.00 nutrnosť we Wuježku pola Bukec na Pawlikec statoku (farar Haenchen)

06.00 jatšowne spiwanje, pótom dwójrěčna nabožnina w Popojcach

07.00 nutrnosť w Rownom na kěrchowje (fararka Malinkowa)

02.04. 2. dzeń jutrow

09.30 namša w Picnju (farar Pjech)

12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (farar Haenchen)

Pomhaj Bóh
časopis ewangelskich Serbow
ISSN 0032-4132

Wudawaćelej: Serbski wosadny zwjazk, Serbski kěrchow/Wendischer Kirchhof 1, 02625 Budyšin/Bautzen; Serbske ewangelske towarstwo z.t., Privatweg 21, 02625 Budyšin/Bautzen
Zamołwita redaktorka: Trudla Malinkowa, Goethowa/Goethestraße 40, 02625 Budyšin/Bautzen (tel./fax: 03591 600711, e-mail: PomhajBoh@gmx.de)

Čiśc: Lessingowa čišćernja, Kamjenc
Vertriebskennzeichen: 2 B 13145 E

Zhotowjenje a rozšěrjenje: Ludowe nakładnistwo Domowina, Tuchmacherstr. 27, 02625

Abonement a dary: Serbske ewangelske towarstwo, Kreissparkasse Bautzen
IBAN: DE03 8555 0000 1000 0831 67
BIC: SOLADES1BAT

Pomhaj Bóh wuchadza měsacnje. Spěchuje so wot Załožby za serbski lud, kotraž dóstawa lětnje přiražki Zwjazka, Swobodneho stata Sakskeje a Kraja Braniborskeje.

Lětny abonement płaći 8 eurow.